

DE PILOGOT DER BANGGAIERS EN HUN PRIESTERS

DOOR

ALB. C. KRUYT.

Men behoeft niet lang met de bewoners van den Banggai-archipel in aanraking te zijn geweest om te weten, dat de figuur uit hun geestenwereld, die de grootste rol speelt in hun dagelijksch leven, *pilogot* is. Voor *pilogot* toont men het meeste ontzag, *pilogot* geniet de grootste vereering. De beschouwingen, die de Banggaiers van hun *pilogot* hebben, geven ons een bizonderen kijk op de voorouder-vereering, en daarom is het van belang om met die beschouwingen kennis te maken. Voordat we het wezen van *pilogot* trachten te benaderen, is het noodig een kort overzicht te geven van de geestenwereld, waarmee de Banggaiër verkeert.

Tememeno. Aan het hoofd van goden en geesten staat Tememeno. Ik ben te weinig in de taal thuis om een onderstelling te wagen omtrent de beteekenis van dezen naam. Wanneer we willen nagaan wat men oorspronkelijk van Tememeno heeft gedacht, moeten wij met ons onderzoek beginnen in het Westen van den Archipel. De bevolking van deze eilandengroep kan men in twee deelen verdeelen, die in zeden en gewoonten weinig, en in taal alleen dialektisch verschillen. Het deel dat de Oosthelft van Peling en de eilanden Banggai en Labobo bewoont, noemt zich mian (=mensen) Banggai; het deel dat West Peling en het eiland Bangkoelang tot woonplaats heeft, draagt den naam van mian Sea-sea. De eersten zijn voor een deel Mohammedaan geworden, en van hen, die niet tot den Islam zijn overgegaan, zijn de godsdienstige voorstellingen toch sterk door dezen godsdienst beïnvloed. De mian Sea-sea zijn voor het grootste deel tot op de komst van het Gouvernement vrij gebleven van vreemde invloeden.

De mian Sea-sea van Boeko dan vertellen, dat Tememeno de naam is van een echtpaar, Lalaki motoea „de oude man”, die uit den hemel op den heiligen berg Tokolong is neergedaald, en Boloki

motoea¹⁾ „de oude vrouw”, die uit de aarde oprees. Tememeno woont nu op den Tokolong; daarom is men bevreesd voor dezen berg, en men durft er niet te jagen. Van hier uit schiep hij (ik spreek in het mannelijke van dit dubbelwezen) twee menschen, eerst een vrouw, Piandili „wat tot voorbeeld, model, dient”, en toen een man, Pinalada „die met verf bestreken is”. Tememeno deed het eiland Peling uit de wereldzee verrijzen, en daarna schiep hij ook de andere eilanden. Tememeno straft voor vergripen tegen de adat; dan maakt hij de menschen ziek. Als men in nood verkeert, vooral op zee, roept men Tememeno aan, en vraagt hem om uitkomst. Hij manifesteert zich een enkele maal in een priester, maar het zijn alleen *talapoe babasal* „groote priesters” wien hij deze eer waardig keurt, menschen, die een naar de opvatting der Banggaiers zuiver leven leiden, en hun medemenschen geen kwaad doen. Als men onderstelt, dat Tememeno iemand ziek gemaakt heeft, doet men een belofte (*bapoesi*): „O Tememeno, als N.N. beter wordt, zal ik een hoen voor U slachten”.

Ook in Kindandal op het schiereiland Liang zegt men, dat er 2 Tememeno zijn: de vrouw verblijft in de aarde, de man boven de aarde.

De menschen van Boelagi vertellen, dat Tememeno op den berg Tokolong in het Zuiden, zijn vrouw op den berg Lipoe babasal in het N. verblijft. Nu is de Lipoe babasal de heilige berg van de menschen in het voormalige rijkje van Boelagi, en dit is dan waarschijnlijk de reden, dat men hier beweert, dat Tememeno een vrouw is, die de meesteres is van al het geschapene, die hen ziek maakt, die tegen de adat zondigt, en die aan hen, die haar ijverig offers brengen, een lang leven schenkt.

In het O. van den Archipel, waar de menschen onder den invloed van den Islam staan, heeft Tememeno nagenoeg geheel het karakter gekregen van Allah ta'ala, hetgeen nog in de hand gewerkt wordt door de Inlandsche predikers van het Christendom, die dezen naam voor God gebruiken. Dat Tememeno een vrouw zou hebben, wordt ook hier niet ontkend. Hij is de Schepper van alles. Hij zou ieder mensch wel een lang leven willen geven, maar de mensch bederft zijn eigen leven door al het kwaad dat hij doet. Wijsgeeren onder deze menschen zeggen, dat Tememeno de opperste heer is, die zoowel in den hemel, als bij ons menschen verblijft.

De Zonen van Tememeno. Tememeno heeft vier zonen; dit beweert men ook nog in het O. van deze eilandengroep. Hier doet men

¹⁾ Een eigenaardigheid van het dialect der mian Sea-sea is, dat ze de *k* en de *g* midden in de woorden wegwerpen, en daarvoor een hamza in de plaats stellen. Waar de mian Banggai *aki* „niet”, *boloki* „oude vrouw”, *talaki* „man”, *pilogot* enz. gebruiken, zegt de mian Sea-sea: *a'i, bolo'i, tala'i, pilo'ot* enz. Zoo ook To'olong voor Tokolong. Om geen verwarring te stichten blijf ik in dit opstel de uitspraak der mian Banggai schrijven.

die vier wonen op den Tomoesi, den heiligen berg der mian Banggai. Hun namen zijn: Soelape, Tompoedaoe (in Sea-sea: Tompidaoe), Sama en Samalangan of Tolebo.

De voornaamste van hen is Soelape, de god van de oebi-tuinen. In het Oosten van den Banggai-Archipel maakt men midden in het veld een miniatuur huisje, zoo groot als een petroleumblik, op één paal, voor hem. Daarin wordt een bord geplaatst, waarop de gebruikelijke offerande (*sinolong*) van sirih-pinang wordt gelegd. Dit huisje wordt gemaakt, wanneer de ranken van de oebi zich om de daarbij geplaatste klimstokken beginnen te slingeren. Voor de tweede maal legt men er sirih-pinang neer, wanneer de knollen half volwassen zijn, en voor de derde en laatste keer, wanneer de bladeren geel beginnen te worden. Telkenmale als men dit offer neerlegt, vraagt men daarbij aan Soelape om een zegen voor het gewas.

In enkele streken van het Oosten maakt men dit offerhuisje pas, als de knollen in de schuur (*lantang*) zijn opgeborgen. Er worden dan pakjes *pajot* (geraspte oebi, die in bladeren wordt verpakt en zóó gekookt) en kippevleesch neergelegd, en verder kijkt men er niet naar om.

In het Westen bij de mian Sea-sea, waar men zijn oorspronkelijkheid meer bewaard heeft, kent men den naam Soelape wél, maar men spreekt er van Asi miano „de menschen (=eigenaars) van den tuin”; of van *asi pilogoto* „de pilogots van den tuin”. Eigenaars, want hier zijn het weer man en vrouw, die voor het gewas zorgen. In Boeko geeft men dit godenpaar nog den naam van Nggesse. Voor hen wordt geen huisje gemaakt, maar men slaat midden in den tuin twee stukken hout in den grond, met een span tusschenruimte; die houten steken ongeveer 3 dm boven den grond uit (op enkele plaatsen volstaat men met één stuk hout). Dan wordt een geit, een varken of een hoen op die plek geslacht, en het bloed van het dier laat men op de stukken hout druppelen. Men roept Asi miano (Nggesse) aan, en vraagt hen op die plek te komen wonen, en het gewas te doen gelukken. Wanneer het offerdier is toebereid, wordt een stukje vleesch bij de stukken hout gelegd.

Men kijkt er verder niet naar om, tot dat de oogst is binnengehaald; dan legt men twee pakjes geraspte oebi en twee vischjes bij de houten neer, en men spreekt de tuingoden toe: „Eet gij eerst, daarna doen wij het”! Alleen wanneer het gewas teekenen van ziekte vertoont, bidt (*mokoloboki*) men tot Asi miano, en vraagt hun om hulp. Als men een nieuwen tuin aanlegt, plant men er de Asi miano-stokken van den verlaten akker in over. Zijn ze vergaan, dan legt men ze midden in het nieuwe veld, en slaat er een paar versche stokken bij in den grond, waarover het reeds genoemde offer wordt geslacht.

De tweede der vier broeders is Tompoedaoe (Tompidaoe). Deze geeft succes op de jacht. Bij de mian Banggai maakt men een offer-

huisje voor hem. Het komt ook voor, dat men den Tompoedaoe van een anderen jager, die veel succes heeft, aanroept, en hem vraagt om hem (den bidder) te vergezellen. Heeft men dan een varken buit gemaakt, dan moet men dit brengen naar het huis van dengeen, wiens Tompoedaoe men heeft aangeroepen, en daar moet het dier worden geslacht en verdeeld.

Telkens als men ter jacht gaat, legt men een sirih-pinang-offer (*sinolong*) in het huisje van Tompoedaoe, dat gewoonlijk op enkele meters afstand van de woning is opgericht. Is men langen tijd niet ter jacht gegaan, m.a.w. heeft men in lang geen offer aan Tompoedaoe gebracht, dan maakt deze den nalatige ziek.

In Boeko sprak ik een priester, die beweerde Tompoedaoe gezien te hebben: zijn lichaam was geheel rood; hij had een ruigen gelen haardos, en hij droeg een rooden baard; zijn kleeren waren van katoen en hij sprak met een brommend neusgeluid. Ook enkele woorden waren anders dan de gebruikelijke; zoo zei hij voor *sogang* (sirih) *pinanga* „wat gepruimd wordt”; voor *baboei* (varken) *kooëëk*, klanknabootsing van het varkensgeschreeuw; voor *manoeik* (hoen) *lieekan*; voor *asoe* (hond) *daoe*.

De derde broer is Sama. Deze waakt over de vischvangst. Voor hem maakt men een offerhuisje aan het zeestrand, en daarin legt men sirih-pinang, telkenmale, als men gaat visschen.

De vierde broer eindelijk is Samalangan of Tolebo (in Kindandal op Liang zegt men Doemaal). Deze god is de heer van den cuscus en van de bijen. Als men hem aanroept, steekt men een offerstok (*tembel*) in den grond; het bovenende van den stok is in drieën gespleten, en daartusschen is een kommetje geklemd, waarin het sirih-pinangoffer voor Samalangan wordt gelegd.

Booze geesten. Behalve in deze grootere goden gelooft de Banggaiër nog in tal van booze geesten, die er op uit zijn om de menschen kwaad te doen. Zoo heeft men aardgeesten, *lalangan tano*, boomgeesten, *lalangan kae*, en zeegeesten, *lalangan toboei*. Op alle eilanden worden boschjes gevonden, waar geen hout mag worden gekapt, omdat ondersteld wordt, dat daar een geest woont; *lipoe boboela* „geestendorpen” heeten deze plekken.

Dan zijn er geesten, die aan den mensch verschijnen in de gedaante van een vogel, zooals de *oepe-oepe*, die het op het leven van den mensch gemunt hebben. Andere vertoonen zich als een hond, zooals de *nejoek*. Vooral met nieuwe maan waart deze rond, en elke mensch, die hem ontmoet, wordt ziek en moet sterven, tenzij iemand, die den juisten naam van den geest kent, den kranke medicijn geeft.

Pilogot, de goden van het dagelijksch leven. Worden de pas beschreven goden bij bepaalde gelegenheden aangeroepen, de geesten,

waarmee de bewoner van den Banggai-archipel dagelijks verkeert, en waarmee zijn heele denken vervuld is, zijn de *pilogot*. De zin, die aan dit woord gehecht wordt, heeft zich hier en daar onder vreemden invloed gewijzigd, en om te weten, wat er oorspronkelijk mee bedoeld is, moeten we ons weer eerst tot de mian Sea-sea in het Westen wenden.

Pilogot in den eigenlijken zin des woords zijn de huisgoden. Elke woning, groot of klein, heeft er vier. De voornaamste is Pilogot batanaas. *Tanaas* is „voorganger, leider, aanvoerder”. Deze is dus de hoofdman van den anderen *pilogot*. Hij woont in den middelpaal van het huis, de *soedong babasal* „groote paal”, of *soedong tinano* „de moeder- (d.i. voornaamste) paal”. Deze Pilogot is het „leven” van den oervader der familie; dit leven blijft na zijn dood voortbestaan. Met opzet spreek ik hier niet van „ziel”, want dit zou verwarring geven. De Banggaiër toch gelooft ook in het voortbestaan van een doode als doodenziel. Het doode lichaam, zegt hij, wordt de ziel, *oelik*; deze gaat naar het zielenland, *pakom*, waar zij het leven voortzet, dat de mensch op aarde geleid heeft. Maar het „leven”, dat bij den dood uit het lichaam is gevloten, voegt zich bij den *pilogot* in den middelpaal, en versterkt deze.

Men weet niet altijd de doodenziel, *oelik*, en het „leven” van den overledene uit elkaar te houden, en er zijn menschen die beweren, dat de *oelik* nu en dan in den middelpaal komt als *pilogot*. Alle priesters, die ik er naar vroeg ontkennen dit. De doodenziel, de voortzetting van het lichaam, heeft een afzonderlijk bestaan. Ze manifesteert zich ook nu en dan in menschen, maar dan noemt men haar niet *pilogot*, maar *mata boeloeano*. De ziel van een overleden moeder zal bijv. in iemand varen om de stiefmoeder harer kinderen te vermanen de weezen beter te behandelen. De *pilogot* manifesteeren zich alleen in de priesters, maar de *mata boeloeano* komen vaak in gewone menschen.

Pilogot batanaas is één wezen, de verzameling van het leven van alle leden der familie die gestorven zijn. In één woning verblijven gewoonlijk verscheidene pilogot in den middelpaal. Bij een huwelijk wordt aan den Pilogot van den man, en aan dien van de vrouw kennis gegeven van de voorgenomen verbintenis, maar de *pilogot* van de vrouw blijft in haar ouderlijke woning. De zoon uit dat huwelijk echter vereert zoowel den *pilogot* van zijns vaders voorzaten, als die van zijn moeder.

Het voorwerp, waarop het offer voor de *pilogot* wordt gelegd, is een aarden bord of koperen schaal (*doelang*), die of aan het dak wordt opgehangen, of bij een der wanden op den vloer wordt geplaatst. Is het aantal offerborden voor de verschillende familie-*pilogot* na enkele generaties zeer toegenomen, dan worden eenige ervan naar een onherbergzame streek gebracht, waar men afscheid neemt van deze

pilogot, en hen verzoekt geen onheil over de familie te brengen. Vooraf heeft men zich door de ingewanden van een hoen, dat bij deze gelegenheid is geslacht, overtuigd, dat de *pilogot* er genoeg mee nemen, dat ze worden „weggeworpen”. Ofschoon men dus de pilogot van verschillende families in één huis vereert, worden ze allen toch als één persoon gedacht, en toegesproken. Tegenwoordig vindt men dan ook gewoonlijk slechts één bord in elk huis, waarop alle vereerde Pilogot batanaas hun sirih-pinang ontvangen. Soms staat dit bord op een miniatuur rustbank (Banggai: *kantil*, Sea-sea: *koesali*), tegen een der wanden van het huis.

Wanneer de woning bouwvallig is geworden, en men richt een nieuw huis op, dan wordt de middelpaal, als deze nog bruikbaar is, voor de nieuwe woning aangewend. Is dit niet meer mogelijk, dan neemt men hiervoor een verschen boomstam. Deze paal wordt zonder eenige onderscheiding behandeld. Alleen de offerborden van Pilogot worden dan naar de nieuwe woning overgebracht, en Pilogot wordt bij de huisinwijding geroepen om daarheen over te komen.

Pali. Dat het „leven” van de familie Pilogot batanaas, of voornaamste Pilogot heet, doet onderstellen, dat er nog meer soorten *pilogot* in de woning huizen. Dit is ook zoo: Men heeft daar ook Pali, het in vele Indonesische talen voorkomende woord voor „verboden”, in magischen zin; iets dat men niet doen mag, omdat daaruit mechanisch iets kwaads zal voortkomen. Deze *pilogot* is ontstaan uit de placenta van den eersten voorvader van de familie, en uit het bloed, dat bij zijn geboorte is gestort. Deze oer-Pali heet Pali toea „oude Pali”, en telkenmale, wanneer een nakomeling van dezen voorvader geboren wordt, voegt zich het leven van diens placenta (*sembelengo*) bij die van Pali toea, zoodat men zich die denkt als één wezen, de verzameling van de placenta's van alle leden der familie.

Daar de nageboorte in de schil van een kokosnoot verpakt achter het huis aan een staak wordt opgehangen, meenen sommigen, dat Pali daar woont; maar de meesten zeggen, dat Pali huist op de plek waar de bevalling heeft plaats gehad, dus op de slaapruijnte van het echtpaar. Pali wordt wel onderscheiden van Pilogot batanaas, maar veelal heeft zij (men denkt zich Pali als vrouw) geen eigen offerbord, maar wordt hetgeen voor haar bestemd is, op een der borden van Pilogot batanaas gelegd.

Mboli. Nog een andere geest, die in de woning huist, heet Mboli, welk woord misschien beteekent „wat mag, wat mogelijk is”. Deze geest is ontstaan uit het vruchtwater van den oervader, en de kracht van het vruchtwater van al zijne nakomelingen heeft Mboli tot een groote macht gemaakt.

In de huizen, die men vroeger bouwde (tegenwoordig wordt een

algemeen model, dat ingevoerd is, gevolgd) had men nog een paal vóór de deuropening, en daarin werd Mboli gedacht te huizen. Ook voor hem houdt men er geen afzonderlijk offerbord op na, maar bij het groote offerfeest, *mabatong*, dat voor het welzijn van alle huisgenooten gevierd wordt, werd een kleine offerstelling (*timbo*) boven in den paal aangebracht, waarop jonge kokosnoten en sirih-pinang werden gelegd.

Balani. Eindelijk behoort tot de huisgoden nog een vierde macht, Balani (Mal. *berani*, dapper, vurig) geheeten, die ontstaan heet te zijn uit het menstrueel bloed van de ahnvrouw. Deze god woont niet in het huis; daarvoor is hij te gevaarlijk van karakter. Voor hem heeft men twee Dracaena-stokken in den grond geslagen op korten afstand van de trap, op dezelfde wijze als men dit doet voor de tuingoden, *Asimiano*. Verhuist men, dan worden deze stokken, die wortel hebben geschoten, naar de nieuwe woning overgebracht. Soms gebruikt men hiervoor in de plaats van Dracaena (*taban*) toi of ander hout. Men mag wel tegen deze stokken stooten, maar ze niet beschadigen of uit den grond trekken. Zijn ze vergaan, dan worden ze vernieuwd, maar dit moet steeds gebeuren bij het *batong*-feest.

De functie van Pilogot batanaas. Welke functie vervullen deze huisgoden nu in het leven van den mensch? Het was niet gemakkelijk hier precies achter te komen, maar ten slotte werd het toch duidelijk, dat Pilogot batanaas controle uitoefent op het leven van den mensch in het algemeen. Als men hem geregeld offers brengt, en niets doet wat in strijd is met de voorvaderlijke zeden (waarvan op zichzelf al mechanisch een slechte invloed uitgaat op het fysieke leven van den mensch), dan geeft Pilogot batanaas een lang leven; dan behoedt hij de huisgenooten voor ziekte; dan beschermt hij hen tegen het magische vergif, dat booze menschen op hen afzenden. Wanneer iemand gestorven is, en men ondervraagt het lijk naar de oorzaak van zijn dood, dan richt men ook de vraag tot den doode: „Heeft Pilogot u gedood, omdat ge tegen de adat hebt gezondigd?” Als een zieke een langen doodsstrijd heeft, zoekt men de reden, hiervoor in de omstandigheid, dat twee Pilogot batanaas van den zieke (van vaders- en van moederszijde) het niet met elkaar eens zijn, of ze hem zullen laten sterven of niet.

Behalve in tijden van ziekte wordt Pilogot batanaas ook aangeroepen, als men op reis zal gaan om hem te vragen of de tocht goed zal afloopen. Soms waarschuwt Pilogot van te voren om niet te vertrekken, omdat een of ander gevaar dreigt. Wil men een bijzonder grooten boom omhakken, dan wordt eerst aan Pilogot uitsluitend gevraagd, of dit het leven van den haker niet zal schaden. Wanneer een boom in het bosch omvalt, of eenig ander ongewoon gebeuren den

mensch verontrust, dan wordt bij Pilogot navraag gedaan, wat dit voor het leven zijner nazaten te beduiden heeft. Pilogot batanaas is dus de regelaar van het fysieke leven van de menschen, die tot de familie behooren.

De functie van Pali. Pali controleert het bezit der huisgenooten. Als men haar geregeld gedenkt, zal ze helpen bij den tuinarbeid. Maar ze is zeer naijverig op de eigendommen der menschen. Daarom koopt men niets buiten haar voorkennis. Als men een huisdier of gong wil koopen, kan de koop niet gesloten worden, voordat men hiervan aan Pali heeft kennis gegeven, en men uit de ingewanden van het daarbij geslachte hoen heeft kunnen opmaken, dat Pali geen bezwaar heeft tegen de transactie. Voor Pali is men bijzonder bang, omdat zij er van de vier huisgoden het snelst bij is om iemand ziek te maken. Men kan haar noemen de gepersonifieerde ijverzucht van den mensch²⁾.

De functie van Mboli. Mboli controleert het succes en de voordeelen, die de huisgenooten behalen. Hij geeft dus het geluk, en aanzien het geluk zich voor de Banggaiers (vooral voor de mian Sea-sea) hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend bepaalt tot de jacht, wordt Mboli vaak Tompoedaoe genoemd, de naam van den god der jacht, zooals wij boven hebben gezien. Als men ter jacht gaat, offert men dan ook tweemaal aan Mboli-Tompoedaoe: eens in huis, en eens buiten op eenigen afstand van de woning; het eerste offer zal oorspronkelijk voor den huisgeest, het tweede voor den jachtgod bedoeld zijn. Wanneer men in geruimen tijd niet op jacht is gegaan, of geen handelstocht heeft ondernomen om zijn geluk te beproeven, maakt Mboli een of meer huisgenooten ziek, omdat men hem niet in de gelegenheid stelt om geluk, succes te schenken.

De functie van Balani. Omtrent de functie die Balani in het leven van den mensch vervult, waren de mededeelingen minder duidelijk. Balani wordt boos als echtelieden met elkaar twisten, of als ouders hun kinderen slaan. Men zoekt een nauw verband tusschen Mboli en Balani: een offer, meestal een hond, wordt aan hen beiden gebracht; men vraagt binnenshuis aan Mboli om geluk, en dan wordt het offerdier bij de verblijfplaats van Balani (de twee stokken vóór de trap)

²⁾ Wanneer men wat vertrouwd is geraakt met het kampongleven van een natuurvolk, staat men verbaasd over de groote mate van ijverzucht, die de menschen tegenover elkaar koesteren. Die ijverzucht doet iemand zijn medemensch vervloeken, en de verwenschte ondervindt de schadelijke gevolgen van die booze woorden aan den lijve. Door ijverzucht gedreven tracht men den medemensch in het verderf te storten door hekserij, zwarte kunst en derg. Daarom wordt de ijverzucht zoo gevreesd in de kampong.

geslacht. Men zegt zóó te doen, opdat het geluk, dat Mboli zal geven, niet door Balani vernietigd of verhinderd worde. Dit moet in dezen zin worden opgevat, dat men wenscht dat Balani niets voorbij late gaan aan zijn verblijfplaats, dat het geluk, den voorspoed, door Mboli geschonken of te schenken, kan vernietigen.

Met andere woorden heeft Balani tot taak booze geesten en kwade invloeden, die het huis binnen willen gaan, tegen te houden. Daarom is zijn woonplaats aan den voet van de trap gemaakt; daarom bestaat ze uit twee stokken of paaltjes, die een poortje vormen, waarin Balani alles kan tegenhouden, wat er door wil. Om een voorbeeld te noemen: Als men vermoedt dat de ziekte van een der huisgenooten veroorzaakt is door magisch vergif, *doti*, of vervloeking van een medemensch, dan slacht men een hond bij Balani's verblijf, en men spreekt hem op deze wijze toe: „Gij zijt de weg, waarlangs het vergif, de *doti*, in huis gekomen is; neem Uw deel (de hond), en laat de *doti* terugkeeren”.

Een oude blinde man te Boelagi, die bewijzen had gegeven een helder hoofd te bezitten, trachtte mij de verhouding van de vier *pilogot* of huisgoden op de volgende wijze duidelijk te maken: „Ons lichaam is als Pilogot batanaas; dat lichaam wordt getroffen door tegenspoed, waarvan we de oorzaak niet weten (deze controleert Pali), door geluk en voorspoed (deze bezorgt Mboli), en door ongelukken, die ons door zwarte kunst en booze woorden der menschen worden bezorgd (deze controleert Balani).

De vier *pilogot* vormen een eenheid en daarom wordt het offerfeest *batong* voor alle vier tegelijk gehouden. Maar elk der vier heeft eigen macht over den mensch, en de een kan den ander niet verhinderen den mensch onheil te doen toekomen (door onvoldoende bescherming). Buikpijn en een opgezette tong en keel worden in verband gebracht met Pali. Krijgen de kinderen stulpen, dan wordt Mboli om herstel gevraagd. Balani's misnoegen uit zich in bloedafgang en bloedspuwing.

Maar behalve de genoemde gevallen, waaromtrent men niet in het onzekere verkeert tot wien men zich om uitkomst moet wenden, moet voor elke ziekte door den priester worden uitgemaakt, in wiens macht het ligt den kranke beter te maken.

Pilogot bij de mian Banggai. Wanneer wij ons naar het Oosten van den Banggai-archipel begeven onder de mian Banggai, die zooals al opgemerkt is onder invloed van den Islam staan, dan merken we spoedig, dat *pilogot* hier een ruimer beteekenis heeft gekregen. Daar onderscheidt men familie-*pilogot*, en clan-*pilogot*. De eersten worden in huis vereerd, evenals onder de mian Sea-sea, ofschoon niet zoo intens als daar, terwijl voor de laatsten huizen worden opgericht, waarin ze vereerd worden. Deze tempels die niet meer zijn, dan eenvoudige loodsen van sagobladeren met een vloer erin, heeten *koesali*.

De mian Sea-sea kennen wel bepaalde plekken, die in verband worden gebracht met personen, die in de overleveringen van het volk een rol hebben gespeeld, maar deze heeten geen *pilogot*, maar *balakat* (*berkat*, Mal.). Dit zijn plaatsen, waarvan men denkt, dat bijzondere kracht uitgaat; men gaat daar offeren om een zegen deelachtig te worden. Tempels, *koesali*, richten de mian Sea-sea voor deze *balakat* niet op.

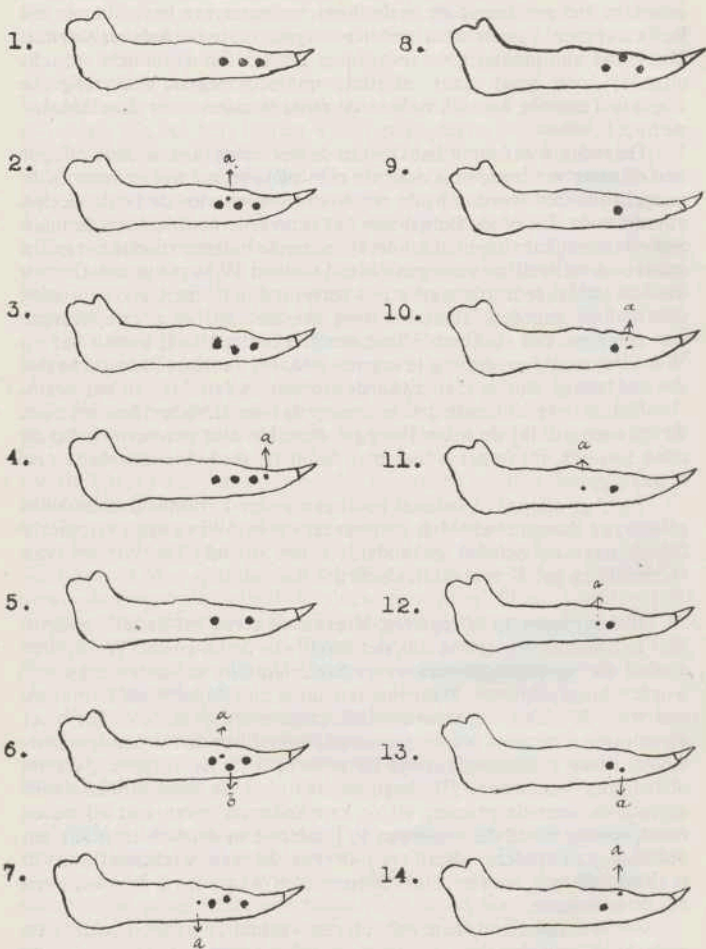
De reden waarom in het Oosten de vereering van de huis-*pilogot* min of meer verdrongen is door de clan-*pilogot*, zal wel voornamelijk gezocht moeten worden in de wijze van wonen van de beide deelen van dit volk. Tot op de komst van het Gouvernement leefden de mian Sea-sea hoofdzakelijk in afzonderlijk staande huizen, zoodat het gezin geheel op zichzelf was aangewezen. De mian Banggai in het Oosten hadden zich al sedert langeren tijd vereenigd in dorpen, zoowel onder den invloed van den Islam, als door pressie van het vorstenbestuur van Banggai, dat op Oost-Peling eenigen invloed had, terwijl het op West-Peling al heel weinig te zeggen had. Bij de mian Banggai begon dus het belang van de clan zwaarder te wegen dan dat van het gezin.

Het is nog duidelijk na te gaan, dat de denkbeelden omtrent de huis-*pilogot* bij de mian Banggai dezelfde zijn geweest als bij de mian Sea-sea, maar het is hier niet de plaats dit in bijzonderheden na te gaan.

De clan-*pilogot* of *balakat* heeft een ander karakter dan de huis-*pilogot*, en daarom behoef ik niet verder op hem in te gaan (uitvoerig heb ik over de *balakat* gehandeld in een opstel „De Vorsten van Banggai” in het Koloniaal Tijdschrift).

Het wichelen bij offerdieren. Keeren wij terug tot de huis-*pilogot*. Met hun vieren regelen ze dus het leven van den mensch. We hebben gezien, dat er sommige ziekteverschijnselen zijn, die aan elk hunner worden toegeschreven. Maar menigmaal is niet dadelijk uit te maken, wie voor de ziekte verantwoordelijk moet worden gesteld. Dit moet de priester uitmaken. Nu en dan wordt hem dit in den droom geopenbaard, maar veelal toch zoekt hij zekerheid bij de teekenen, die de offerdieren vertoonen. Bij hoenders worden de ingewanden bloot gelegd, en leest de priester uit de kronkelingen ervan wat hij weten moet, een methode die algemeen in Indonesië in gebruik is. Maar ten opzichte van andere offerdieren brengt hij een wichelmethode in praktijk, die een aparte plaats inneemt, en waarbij wij dus wel even stil mogen staan.

Zoodra een hond, een geit of een varken is gedood, wordt de onderkaak van den kop gescheiden, en schoongemaakt, zoodat de zenuwholten, die erin voorkomen, zichtbaar zijn. Om een beter overzicht te krijgen over den stand onderling der holten, teneinde daaruit den wensch van elk der *pilogot* te leeren kennen, worden in die gaten

Wichelen met de onderkaak van varkens, geiten en honden bij de bewoners van den Banggai-archipel.

kleine stokjes gestoken. Om een indruk te krijgen van de wijze waarop men te werk gaat, noem ik hier enkele gevallen²⁾.

Een normale varkenskaak heeft aan elke zijde drie zenuwholten; liggen deze in een rechte lijn, zooals fig. 1 van de bijgevoegde teekening aangeeft, dan is de zaak in orde, en heeft Pilogot (alle vier als één genomen) het offer aanvaard. Het middelste van de holten wordt gezegd den offeraar te vertegenwoordigen. Bevindt zich tusschen de 1e en de 2e holte nog een klein zenuwgat (fig. 2), dan beteekent dit, dat Balani om een hond, een varken of een bruin hoen vraagt. Liggen de drie normale holten niet in één lijn (fig. 3), dan wil dit zeggen, dat twee *pilogot* het niet met elkaar eens zijn, omdat de een jaloersch is op den ander, omdat aan dezen een dier gegeven wordt. Men slacht er dan nog een hoen bij, opdat de booze pilogot zich niet met de zaak zal bemoeien. Bevindt zich vóór de derde holte een klein gat (fig. 4) dan vraagt Tompoedaoe om een dier. Is het derde der normale holten niet aanwezig (fig. 5), dan zal er iemand in dat huis sterven, en wordt een offer gebracht aan *boeta palino*, den aardgeest; dit wordt beschouwd als een afkoop, en daarom moet de geit, het varken, of de hond, die hiervoor gebruikt wordt, groot zijn. In fig. 6 is het middelste normale gat, dat de offeraar aanduidt, tot *b* teruggedrongen door een klein gat *a*. Dit wijst erop, dat een gevaar den offeraar dreigt, hem opzij duwt. Men moet dan een hoen aan Pali, op de slaapplea van het echtbaar slachten. In fig. 7 is de offeraar weer opzij geduwd; in deze combinatie moet een hoen worden geofferd aan Pilogot batanaas. Het gaatje *a* duidt aan, dat een *pilogot*, dien men zijn afscheid heeft gegeven (wiens bord men naar een onherbergzaam oord heeft gebracht), alsnog om zijn aandeel vraagt. Bevindt zich als in fig. 8 de middelste holte vlak bij den bovenrand van de kaak, dan wil dit zeggen, dat de priester die de offerplechtigheid leidt, zal sterven.

Een geit heeft in normale gevallen slechts één zenuwholte aan elken kant van de onderkaak; deze gaten moeten op gelijke hoogte staan, wil het goed wezen. Verder moeten ze even diep aanvoelen, als men er een houtje in steekt. Is dit niet het geval, dan is dit een slecht teeken. Elk klein zenuwgat dat bij de normale holte wordt opgemerkt, heeft een slechte beteekenis. Zijn de beide gaten niet even diep, dan is een *balakat* of *clan-pilogot* om de eene of andere reden ontsnemd, en moet men hem een hoen offeren. Is er een klein gat vóór het normale als in fig. 10, dan zal de offeraar spoedig sterven, en daarom moet aan Tompoedaoe of Balani worden geofferd. Ligt een holte ver achter het normale (fig. 11) dan vraagt een andere *pilogot* ook zijn aandeel. Is dit gaatje niet ver van het normale verwijderd (fig. 12),

²⁾ In het 12de hoofdstuk van deel II van zijn werk I Celebes obygder geeft Dr. W. Kaudern een levendige beschrijving van een consult van eenige priesters, die de genoemde teekenen moeten duiden.

dan is het Balani, die om een extra offer vraagt. Is dit tweede gaatje schuin onder het normale (fig. 13), dan is magisch gif, *doti*, bezig zijn werk te doen, en moet men door offers dit dreigend gevaar trachten af te wenden. Is deze bijholte vlak bij den bovenrand der kaak (fig. 14), dan moet de dienstdoende priester erop rekenen, dat hij spoedig zal sterven.

Een hond heeft twee zenuwholten aan elken kant der onderkaak, waarmee weer allerlei combinaties worden gemaakt, in denzelfden geest als die welke pas beschreven zijn.

Daar men bij het slachten van het eerste offerdier zelden dadelijk de goede teekenen verkrijgt, moet de offeraar steeds een aantal beesten in voorraad houden. De offers aan *pilogot* eischten vooral in vroegere jaren een massa dieren.

En dit niet alleen, maar *Pilogot* geeft vaak bij monde van den priester te kennen, dat hij een dier van een bepaalde kleur wenschte te hebben. Bezit de offeraar zulk een exemplaar niet, dan moet hij er een gaan zoeken, en als hij het gevonden heeft, moet hij het duur betalen; want de eigenaar van het gezochte beest weet heel goed, dat de ander zijn dier noodig heeft. Om het kwaad, dat het verschijnen van een regenboog teweeg brengt (dat namelijk de vrouw bij de maandstonden heel veel bloed kwijt raakt, waardoor zij gaat kwijnen) af te wenden, eischt *Pilogot* gewoonlijk een bruinen hond, een bruin varken en een bruin hoen. In andere gevallen zijn het weer een bont varken en een witte hond, die noodig zijn. Geiten met een zwarten kop en een wit lijf zijn duur, omdat zoo'n dier, dat *mbembe batoboengkoe* heet, vaak door *Pilogot* gevraagd wordt. Van hanen die men bestemd heeft tot offer aan *Pilogot*, snijdt men een stuk van den kam af; van geiten, die op een volgend feest geofferd zullen worden, snijdt men den oortop af; zulk een gewijde haan heet *manoek soili*, een dito geit *mbembe soili*; zulke dieren mogen niet verkocht worden.

De vereering van Pilogot. Om in het dagelijksche leven verbinding met *Pilogot* te krijgen heeft men geen priester noodig. Een ieder die iets aan *Pilogot* te vragen heeft, kan dit zelf doen. Hij legt daartoe wat sirih-pinang op het offerbord, en spreekt daarbij zijn bede uit. Dit geschiedt meestal op prevelenden toon; men noemt dit *paramoendo*. Zoo heet ook de opdracht die aan *Pilogot* wordt gegeven, als men hem een offerdier aanbiedt. Zoowel mannen als vrouwen kunnen dit doen.

Wanneer men zich bewust is tegen het gewoonterecht te hebben gezondigd, en voor de gevolgen vreest; of wanneer iemand een onheil is overkomen, dat hij toeschrijft aan het overtreden van de adat, al is hij zich niet bewust dit gedaan te hebben, dan moet de zonde worden verzoend (*bapalangas*); het zoenoffer (*pinalangas*) is een of ander dier, groot of klein, naar gelang van de zwaarte van het bedreven kwaad.

Als een barende het zwaar te verantwoorden heeft, als een kind met het gelaat naar beneden gekeerd geboren wordt, als een kind sterk op een der ouders gelijkt, als men door een dollen hond gebeten wordt, als er bloedschande of overspel bedreven is, kortom, als zich een verschijnsel heeft voorgedaan, of een daad is verricht, waarvan men verwacht, dat er onheil uit voort moet komen, moet zoo iets met een offer aan Pilogot worden afgewend. Dit heet *mokoloboki* (afgewend worden *kinoloboki*). Hierbij komt gewoonlijk al een priester te pas, want uit de teekens aan het offerdier moet worden opgemaakt, of Pilogot aan de bede zal voldoen, dan wel of hij nog andere offers eischt. Dit nu kan alleen een priester uitmaken, al weten gewoonlijk leeken ook wel iets van de orakeltaal.

De gewone manier om Pilogot tevreden te stellen is het afleggen van een belofte, *bapoesi*. Als iemand ziek geworden is, als een moeder voor haar pasgeborene geen zog heeft, en in al dergelijke gevallen is men dadelijk gereed aan een der *pilogot* een belofte te doen: „Als NN beter wordt, zal ik een geit slachten”. Of als men veel waarde hecht aan het herstel van een zieke: „Wanneer NN beter wordt, zal ik een offerfeest, batong, vieren”.

Wie Priester worden. Als regel kan men aannemen, dat zoodra een offer moet worden gebracht, de leek de hulp inroep van een priester, *talapoe*. Zoowel mannen als vrouwen worden priester, maar in het vervolg zal ik alleen van priesters spreken. Men wordt het alleen op lateren leeftijd, ongeveer als men 30 jaar is. Bij sommigen is de aanleiding om priester te worden, dat een onbekend persoon (een voorvader) in den droom verschijnt, en hen mededeelt, dat Pilogot zich voortaan in hen wil manifesteren. Anderen worden eerst ziek of sukkelend; allerlei middelen, die tegen de kwaal worden aangewend, baten niet, totdat men tot de overtuiging komt, dat het Pilogot is, die hem kwelt, omdat deze moeite doet een woonplaats bij hen te zoeken. Een ervaren priester bevestigt dan Pilogot op hen, waardoor deze zich ongehinderd in de uitverkorenen kan openbaren; daarmee verdwijnt tevens de ziekte.

Weer anderen beginnen plotseling te beven, en vertoonen al de verschijnselen van door Pilogot bezeten te zijn. De verwanten moeten dan een varken, een hoen en een hond gereed houden, als het een man is; een varken en een hoen, als het een vrouw geldt. Een ervaren priester eefft dan den weg voor den novitius, opdat Pilogot geregeld tot hem kan inkeeren. Bij deze gelegenheid worden de opgenoemde dieren geslacht; de hond is voor Balani bestemd; dit dier moet het kwade, dat tot den kandidaat-priester wil doordringen, weggagen, opdat in hem alleen plaats zij voor Pilogot. Zijn de teekenen aan deze dieren niet goed, dan moeten andere in hun plaats worden gedood. Dikwijls worden kinderen en kleinkinderen van priesters ook priester.

De opleiding tot priester. Een nieuwelings komt in de leer bij een ervaren priester. Niet alleen dat hij zijn meester vergezelt, als deze hier en daar zijn werk gaat doen, maar hij ontvangt ook onderricht bij hem thuis in het bereiden van allerlei medicijnen, en in het duiden der teekenen aan offerdieren. Men zegt, dat dit onderricht ongeveer een jaar duurt. Aan het eind van zijn leertijd geeft de leerling een hond, een geit, en een varken, waarvan een feestje wordt gemaakt, dat *poonggoli* heet, bij welke gelegenheid de leerling in zijn ambt bevestigd wordt. Hoe ouder en meer ervaren de *talapoe* wordt, hoe meer vertrouwen hij geniet. Men spreekt dan van *talapoe loloe* „vroegere (oudere) priesters”, en *talapoe dei boendoe* „latere (jongere) priesters”. Men verdeelt ze ook wel in *talapoe babasal* „grootste priesters”, *talapoe tangano* „middelmatige priesters” en *talapoe paoeno* „talapoe kinderen”, die pas beginnen.

De Priester in het dagelijksche leven. Uiterlijk is de *talapoe* in niets te onderscheiden van andere menschen. In zijn dagelijksche plunje begeeft hij zich naar de woning, waar hij geroepen is. Daar maakt hij alleen gebruik van een lap katoen, die geen bepaalde kleur behoeft te bezitten; deze lap heet *kiang*, *liboeng*, of *pangoan*; hij maakt er allerlei bewegingen mede bij het dansen (*osoelen*), wanneer een huis-piloot in hem is gevaren. Ook geenerlei spijs is hem verboden. Alleen mogen *talapoe* niet in een sterfhuis eten; ze mogen niet meehelpen een doode te begraven, mogen een lijk zelfs niet aanraken. De *talapoe* toch is een vertegenwoordiger van het gepersonifieerde leven, de Piloot. Door zijn bemoeienis met een overledene zou hij kans loopen, dat de doodenziel, *oelik*, die zooals we gezien hebben, min of meer een tegenstelling vormt met Piloot, de concentratie van het fysieke leven, zich in zijn wezen indringt; daardoor zou hij ziek worden.

Sterft een *talapoe*, dan mag zijn attribuut, de lap katoen, als symbool van leven, niet mee in de kist. Hij wordt bewaard, totdat later een kind, neef of kleinkind van hem *talapoe* wordt, die dan den doek gebruikt. Veel menschen nemen deel aan de begrafenis van een *talapoe*, want allen die hij tijdens zijn leven heeft bijgestaan, komen helpen bij het opstapelen van steenen op zijn laatste rustplaats, zoodat zijn graf mooier en hooger wordt dan van andere menschen.

In zijn gedragingen moet de *talapoe* zich zeer in acht nemen. Er wordt van hem verwacht, dat hij nimmer iets tegen de adat doet, en dat hij zich vooral op sexueel terrein niet bezondigt. Deze dingen toch slepen mechanisch ziekte en dood na zich, en dit zou vooral voor hem, den drager en vertegenwoordiger van het „leven” gevaarlijk zijn.

De Priester in functie. Wanneer men een *talapoe* gaat uitnoodigen om zijn werk te komen doen, brengt men hem een doos met sirih-pinang. De doos wordt teruggegeven, den inhoud pruimt hij bij zijn

onderhoud met zijn Pilogot, wanneer hij dezen vraagt of hij aan de uitnoodiging mag voldoen. Het is al donker, wanneer hij de woning betreedt, waarheen hij is geroepen. Als hij daar sirih gepruimd en gegeten heeft, spreidt hij den meer genoemden lap katoen over het hoofd, en roept Pilogot. Hij gebruikt daarbij geenerlei kunstmiddelen om zich in extase te brengen. Pilogot komt in hem door het hoofd; dan wordt alles duister om hem heen, en hij is zich van niets meer bewust van al hetgeen om hem heen voorvalt. Zijn heele lichaam begint te beven. Als dit ophoudt, is het een bewijs dat Pilogot bezit van hem heeft genomen.

Men zet hem sirih-pinang voor, en nadat hij (dit is nu Pilogot) daarvan gebruik heeft gemaakt, begint hij te spreken. De taal, die Pilogot daarbij gebruikt, is overal op de eilanden de dagelijksche omgangstaal, zoodat ieder hem kan verstaan. Rookten doet de *talapoe* onder zijn werk niet. Alleen wanneer een *mata boeloano*, d.i. de ziel van een afgestorvene (de voortzetting van het lichaam), in hem komt van iemand, die tijdens zijn leven gewend was te rooken, dan vraagt de *talapoe* om een sigaret.

Pilogot begint te vragen waarom men hem heeft geroepen. Men antwoordt bijvoorbeeld, dat de vrouw des huizes genezen is van haar ziekte, en dat men nu de belofte wil vervullen, die men tijdens haar ziekte heeft gedaan om een offerfeest te vieren. Of men geeft Pilogot kennis, dat een der huisgenooten ziek is. De Pilogot doet dan zijn werk. Is hij hiermee gereed, dan wrijft hij zich in de handen, drukt de ruggen der vingers tegen zijn beide slapen, laat de knokkels knappen, slaat de armen uit als werpt hij iets weg, en dan heeft Pilogot hem verlaten. Komt de *talapoe* daarna niet dadelijk tot zichzelf, dan schreeuwt een der aanwezigen luid in zijn ooren.

De *talapoe* wordt in alle omstandigheden van het leven geroepen, waarbij het leven van den mensch bedreigd wordt, zoowel in ziekte, als bij een zware bevalling en besnijdenis. Wij zouden dus zeggen: In zulke gevallen moet geput worden uit den voorraad van „leven”, waarvan Pilogot de verpersoonlijking is.

Het eerste wat Pilogot doet, als hij in den *talapoe* is gevaren, is de hartstreek van den zieke te betasten, om daaruit op te maken, wat de oorzaak der ziekte is. Het borstbeen noemt men in het Banggaische de „waterweg”. Ik ben niet te weten kunnen komen, wat men hiermee precies bedoelt, vermoedelijk de weg, waarlangs het „leven” het lichaam verlaat. Hoe dichter bij het borstbeen het kloppen van het hart voelbaar is, hoe meer gevaar er voor het leven van den patiënt bestaat.

Is het kloppen van het hart het duidelijkst waarneembaar boven den tepel van de borst, dan is de ziekte ontstaan door magisch vergif, *doti*, dat dien mensch is toegediend. Is de hartklop het sterkst onder den tepel, dan heeft Pali schuld aan de ziekte. Is de hartslag het sterkst

te voelen rechts van den tepel, dan zijn het booze geesten (in de eerste plaats boomgeesten), of booze woorden van den medemensch, die de krankheid hebben bijgebracht. Links onder den tepel gevoeld, besluit de *talapoe*, dat de ziekte ontstaan is met medeweten van Balani.

Andere keeren ontdekt de *talapoe* de oorzaak van de ziekte uit de ingewanden van een hoen; of ze wordt hem geopenbaard in den droom. Het gebeurt dan wel, dat hij zegt: „De ziekte van NN is ontstaan door *balolimpat*”. Hieronder verstaat men, dat een der gehuwde huisgenooten overspel heeft gepleegd, waardoor een ander lid van het gezin ziek geworden is. Deze *balolimpat* of verderf brengende invloed van in het geheim gepleegd overspel verliest dadelijk zijn kracht, zoodra de schuldige zijn of haar misslag heeft bekend. Doet hij (zij) dit niet, dan moet de getroffene sterven.

Is de ongesteldheid van weinig beteekenis, dan bereidt Pilogot door middel van den *talapoe* wat medicijn, of hij beprevelt of beblaast water, dat de kranke drinken moet. Een veel aangewend middel is door den *talapoe* fijngekauwde sirih-pinang. Zoo'n papje heet *inanang*. Daarmee maakt de *talapoe* een kruis op de plek van het lichaam, die pijn doet. Die plek wordt soms ook alleen beblazen (*pinoeoet*).

Is een van de regelende machten van het leven van den mensch, Pali of Balani, beleedigd, dan moet een grooter of kleiner offerfeest worden gemaakt, waarop die dieren worden geslacht, die deze macht door den mond van den *talapoe* eischt.

Wordt een boomgeest aangewezen als de veroorzaker van de ziekte, omdat hij de levenskracht, *mokoee* (Mal. *semangat*) van den mensch heeft weggenomen, dan is het Pilogot in den *talapoe*, die het kwaad gaat herstellen. De *talapoe* gaat dan in bezielden toestand naar den boom, wiens geest het kwaad heeft gedaan. Daar maakt hij een offertafeltje (*mendebean*). Drie hoenders komen hierbij te pas: één wordt geslacht om mogelijk kwaad dat de kranke heeft gedaan, te verzoenen; één wordt de *mokoee*, het „leven” dat zich heeft verwijderd, aangeboden om het te bewegen naar den mensch terug te keeren; en één wordt den boomgeest aangeboden in ruil voor het „leven” van den mensch. Deze plechtigheid draagt den naam van *batolos* „ruilen”, nl. de levensgeest voor een hoen.

Vaak laat Pilogot het niet zoover komen, dat *mokoee*, het „leven” van een zijner nakomelingen (verwanten) wordt geroofd. Het gebeurt wel, dat de *talapoe* aan iemand vertelt: „De honden van een boozen geest loerden op je leven (*mokoee*), om dat te bijten (waardoor die persoon ziek zou worden); maar omdat je geenerlei zonden (tegen het gewoonterecht) had bedreven, heeft Pilogot je *mokoee* aan het schrikken gemaakt, zoodat het opvloog, en de honden het niet pakken konden. Daarna heeft Pilogot aan de honden een zijner varkens gegeven om ze te bevredigen. Dat varken vraagt hij nu van je terug”. Dan moet de bewuste persoon een varken leveren, waarvan een klein offerfeest wordt gemaakt.

Dit is wel een van de veel voorkomende oorzaken van ziekte, dat het leven, *mokoee*, den mensch ontijdig verlaat, vaak uit eigen beweging. Dan moet Pilogot het terughalen. Is de huisgeest in den priester gevangen, dan vraagt hij een levend hoen, en met dezen vogel in den arm roept hij het gevloeden leven: „Kom hier, *mokoee*, keer terug naar je eigenaar (of moeder)”. Meent Pilogot het te zien, dan vangt hij het op in den doek, dien de *talapoe* voortdurend in de handen heeft. Zóó brengt hij de *mokoee* over in een kom met water, die hij met een schoteltje toedekt. Soms kan men dan in het water een stukje nagel, een haar of een klein insekt ontdekken als bewijs, dat het „leven” werkelijk teruggebracht is. Met dit water wordt de zieke gewasschen. Als hij daarna dan tweemaal niest (*sambaing*)⁴⁾, is dit een bewijs dat het leven in hem is teruggekeerd. Het hoen, waarmee de *mokoee* gelokt is, en dat een haan is ingeval de zieke een man, en een kip, indien de kranke een vrouw is, neemt de *talapoe* mee naar huis, en onderhoudt het daar. Men noemt deze handeling *mangala mokoee* „het leven halen”, of *malako mokoee* „het leven grijpen”.

In het Westen wordt het aangeboden hoen geslacht; men onderzoekt dan den blinden darm (*manoek kaino* „de poot van het hoen”) of de *mokoee* inderdaad is teruggekeerd: wanneer namelijk de blinde darm recht is, dan is het leven er; zit er een knik in, dan is het nog afwezig. In het eerste geval wordt sirih-pinang op het offerbord van Pilogot gelegd, en wordt het „leven” toegesproken: „Blijf nu hier, en ga niet meer weg!”

In Kindandal lokt de *talapoe* den levensgeest in een koperen sirihdoos, die hij dichtklapt, wanneer de *mokoee* erin is. Op den hartkuil van den zieke wordt de voortvluchtige weer in het lichaam gebracht.

Mabatong. Nu en dan is het noodig om een groot offerfeest te vieren met de bedoeling om het leven, de gezondheid van de heele familie te versterken. Daarvoor is heel wat levenskracht noodig, en daarom moet er bij zoo'n gelegenheid een groot aantal dieren het leven laten. Gewoonlijk is de aanleiding tot het houden van zoo'n feest de ziekte van een of enkele personen, maar dan laat men meteen de overige leden der familie in den zegen deelen. Zulk een offerfeest heet *batong* (aldus bij de mian Sea-sea; in Sambioet in het Oosten zegt men *biok*; op het eiland Banggai: *balibang*).

Wanneer het een groot *batong* is, duurt het vaak 12 dagen. Een *batong* dat slechts 1 dag en nacht duurt, heet *batong sinoembo*. Zulke kleine feesten worden alleen gegeven, terwijl de persoon, die er de

⁴⁾ Eenmaal niezen is niet goed; dit beduidt dat hetgeen men op het oog heeft, niet zal gelukken, het wordt verhinderd. Als de *talapoe* onder zijn werk eenmaal niest, dan „houdt Pilogot tegen”, d.i. geeft geen leven, laat den zieke niet herstellen. Niest hij tweemaal, dan „stuurt Pilogot hem”, met leven om den zieke te herstellen.

aanleiding toe is, nog ziek is; men doet dit, wanneer de beloften, die men gedaan heeft om na het herstel der kranke een groot *batong* te geven, niet schijnen te helpen. Bij zulke overhaaste offerfeesten heeft men natuurlijk geen tijd om voor veel offerdieren te zorgen. De grootere *batong* is dus steeds het inlossen van een gegeven belofte aan Pilogot.

Zulk een belofte wordt niet alleen afgelegd voor het herstel van een kranke, maar men doet het bij allerlei gelegenheden. Zoo doet men geregeld bij de geboorte van een kind de belofte: „Als Pilogot den kleine voorspoedig doet opgroeien, zal ik *mabatong*”. Dit gebeurt dan als het kind ongeveer een jaar oud is. Kinderloozen beloven te *mabatong*, als Pilogot maakt, dat ze ouders worden. Anderen weer beloven dit feest te vieren, als Pilogot maakt, dat ze een voorspoedige reis hebben, of als ze rijk worden.

Wanneer men alles voor zulk een feest bijeen heeft, komen de *talapoe*. Bij deze gelegenheid zijn er altijd twee, meestal een man en een vrouw, opdat ze elkaar kunnen afwisselen bij de vele werkzaamheden, en opdat ze elkaar kunnen helpen bij het duiden der teekenen aan de offerdieren. Op den eersten dag van het feest brengen zij de versiering (*oboos*) om den middelpaal, de woonplaats van Pilogot batanaas, aan. Suikerriet, bamboestengels in welker groene bast allerlei figuren gekrast zijn, en Dracaenatakken, worden om den paal heen gebonden, en jonge kokosnooten worden erin gehangen. Van jonge kokos- en arenbladeren worden guirlandes gemaakt, die het feestelijk aanzien van het geheel verhoogen. Bij de woonplaats van Balani buitenshuis richten ze een *timbo* op, d.i. een offertafel op 4 pooten. Zijn ze met deze voorbereidingen klaar, dan legt de *talapoe* sirihipinang op het offerbord van Pilogot, en met een kuiken in de hand roept hij den huisgod aan, en deelt hem het doel van het feest mede: de ziekte is voorbij, en nu wil men zijn gelofte inlossen, en daarom vraagt men om levenskracht en gezondheid. Daarna dansen (*osoelen*) de beide *talapoe* om den paal, en hiermede is het feest ingeluid. Van nu af aan worden elken avond de trom en de gongs geslagen (buiten het *mabatong* mag niet op de trom — *bobolon* of *gundang* — worden geslagen).

In den avond van dien eersten dag komt Pilogot in een der *talapoe*, en dan deelt deze aan de feestgevers mede welke dieren de verschillende *pilogot* wenschen om den huisgenooten hun gunst te verzekeren: Pali wenscht die en die dieren van die en die kleur; Mboli eischt weer andere, en Balani heeft zijn zinnen weer op andere gezet. De feestgevers hebben nu gedurende de volgende dagen gelegenheid de dieren te zoeken, die Pilogot heeft opgenoemd, en die ze niet in voorraad hebben.

Want gedurende de eerste dagen van het feest worden nog geen dieren geslacht. Elken avond komen de menschen bijeen bij den feest-

gever, en onder het oorverdoovend geluid van trom en gongs, die uit alle macht en in een snel tempo geslagen worden, dansen (*osoelen*) de priesters een poos om den paal heen; daarna dansen de feestgangers om beurten of enkele tegelijk. Bij dit *osoelen*, dat zoowel door mannen als door vrouwen gedaan wordt, worden geen bepaalde passen gemaakt, maar het is een voortdurend ophippen van het lichaam op de ballen van de voeten, zoodat de lijven steeds in op- en neergaande beweging zijn. Nu eens hippen ze op dezelfde plek met beide voeten tegelijk op en neer, dan hippen ze met den linkervoet naar rechts, bij elke opwaartsche beweging even met den rechtervoet op den grond tippende; dan weer doen ze dit met den rechtervoet naar links gaande. Nu en dan danst men met het gelaat naar den paal toe, dan weer heeft men dien den rug toegekeerd. Nu eens van den paal af gaande, dan dien naderende. Aldoor hippende strijkt men met de handen langs den paal, en dan over het hoofd. Bij het dansen heeft elk een langen doek in de handen, zooals de priesters dien ook gebruiken; dezen doek spreidt men uit, terwijl men de uiteinden in de gestrekte armen vasthoudt. Zonder ophouden laat men het lichaam op en neer hippen. Het is een zeer vermoeiende beweging, te meer, daar het in een zeer snel tempo gebeurt, zoodat iemand het niet lang kan volhouden. Die vermoeid zijn gaan zitten, en anderen nemen hun plaats in. Er is niet veel moois en elegants aan dezen dans. Alle mannen en vrouwen, jongens en meisjes kunnen *osoelen*, maar het zijn toch voornamelijk vrouwen, die het doen. Bij dit dansen hebben ook de mannen een sarong aan, en deze moet laag op de voeten hangen, zoodat men de beweging der voeten moeilijk kan waarnemen. Nu en dan drukt de dansende ook het gelaat tegen den paal aan.

Wanneer de priesters dezen dans uitvoeren, zeggen ze door een *pilogot* bezield te zijn. Als Balani in hen vaart, verandert het karakter van den dans: de passen worden grooter en woester op de maat van dezelfde muziek; ze maken telkens schijnaanvallen op den middelpaal, en slaan dezen met hun doek; bij deze schijnaanvallen bukken ze zich, alsof ze een vijand beschuipen. Deze variatie van het *osoelen* heet *balatindak*; men bedoelt er een spiegelgevecht mee, en vermoedelijk denkt men er booze geesten en invloeden mee te verjagen, die het leven en de gezondheid der huisgenooten belagen. Door het *osoelen* zegt men *Pilogot* te eeren, en hem in een goede stemming te brengen.

Wanneer na enkele dagen alle benoodigde offerdieren bijeen zijn, wordt de dag bepaald, waarop ze geslacht zullen worden, bijvoorbeeld den 10den dag, als het feest 12 dagen duurt. De *talapoe* hebben dan zwaar werk: bij elk dier dat ze dooden, spreken ze eerst den *pilogot*, voor wien het dier bestemd is, toe (*paramoendo*). Van elk dier wordt dadelijk de onderkaak afgehakt, en dan houden de *talapoe* zich bezig met het duiden der teekens. Meermalen moeten de feestgevers met extra dieren voor den dag komen, als het blijkt dat de *pilogot* veel-

eischend zijn. Terwijl de gasten helpen om de dieren in stukken te hakken en toe te bereiden, komt nu en dan een der *pilogot* in de *talapoe* en wisselen ze hun bloedig werk af door dansen (*osoelen*). Van het bloed wordt een deel in een bord opgevangen, en daarvan wordt wat op den middenpaal gestreken.

Deze tiende dag heet *matano* „de voornaamste”. Een der handelingen op dezen dag is ook, dat elk gezin komt aandragen met een kuiken. Deze vogels worden alle bij de offertafel, die voor Balani is opgericht, gedood, maar de ingewanden ervan worden niet onderzocht. Dit doet men alleen bij een volwassen hoen, dat na het dooden van al de kuikens, wordt geslacht. Wat de ingewanden van dezen vogel zeggen, geldt voor alle kuikens. Deze handeling heet *baloetoe* „belasting betalen”. Een deel van deze kuikens moet dienen om de rondwarende geesten tevreden te stellen, opdat ze, nu het feest ten einde loopt, het effect ervan niet zullen bederven. Het andere deel der kuikens moet dienen om allerlei kwaad, dat de menschen bedreven hebben, te verzoenen, opdat Pilogot niet afkeerig van hen zij, en neer zal dalen om zijn zegen te geven.

In den avond van dien dag manifesteert Pilogot zich dan in de priesters, en verklaart door hun mond, dat hij zich tevreden voelt, omdat men hem op deze wijze geëerd heeft, en dat hij daarom levenskracht en gezondheid wil geven, en aller wenschen zal vervullen.

De elfde dag van het feest heet *toengan loon* „de bladeren weggooien”. Waarom deze dag zoo heet, kan ik niet verklaren. Hij wordt gebruikt om de dieren te slachten, die nog extra door Pilogot zijn geëischt, blijkens de teekenen, die aan de eerste dieren zijn opgemerkt. Hieruit blijkt wel, welke enorme kosten er aan zulk een *batong* verbonden zijn. Voor armen wordt er wel de hand mee gelicht, want als Pilogot om een geit vraagt, kunnen zij volstaan met een hoen.

Op den 12den dag wordt het feest beëindigd. Deze dag draagt den naam van *bapadoet gong* „de gongs loslaten”. Dan wordt wat rijst, visch en palmwijn vóór de gongs neergelegd, en men spreekt: „Hier geven we u te eten, opdat ge niet zult toestaan, dat booze geesten zullen komen, en op u slaan, zoodat wij ziek worden”. Opmerkelijk is, dat men aan deze muziekinstrumenten rijst en visch te eten geeft; men erkent hiermede, dat ze van overzee zijn gekomen, van landen, waar men rijst eet, terwijl de bewoners van den Banggai-archipel hoofdzakelijk (in de meeste streken uitsluitend) van oebi leven. Daarna worden de gongs aan de wanden van de woning opgehangen.

Nu worden ook de suikerrietstengels van den middelpaal losgesneden en over de zoldering van het huis heen naar de achterzijde der woning gevoerd, waar ze op den vloer worden neergelaten. Daar worden ze in stukken gehakt, en onder de deelnemers aan het feest verdeeld. In de eerste plaats krijgen degenen, die trom en gongs bediend hebben er hun deel van. Men denkt, dat het sap van dit riet

bizondere kracht aan den mensch toevoert. De toppen van het riet worden bij de beide stokken aan den voet van de trap geplant, waar men denkt dat Balani woont.

Volledigheidshalve moet ik hier nog iets zeggen van het loon dat de priesters voor hun werk krijgen. Wanneer ze slechts een enkelen dag en nacht arbeiden, volstaat men met een bord of een hoen. Dit loon draagt den naam van *popososi talapoe* (banggaisch) = aan den priester sirih-pinang geven. Soms geeft men een lap katoen, voldoende voor een baadje en wat geld. Dit laatste vooral in het Oosten, waar wat meer welvaart heerscht dan in het Westen.

Heeft een priester de levensgeest, *mokoee*, die zich van zijn eigenaar heeft verwijderd, teruggebracht, dan behoudt hij als loon de witte, aarden kom en het hoen, die daarbij dienst hebben gedaan.

Het loon voor een groot *batong-feest* heet *patambo*. In de eerste plaats krijgen de *talapoe* van elk geslacht dier een achterpoot; verder ontvangt de priesteres 2 borden van het soort, dat *laibatoe* heet, en 2 van het soort *manggabatoe*; de priester ontvangt van elke soort 1 bord, en daarboven een lap katoen. Verder krijgen ze hoenders, kokosnoten en oebi. Ook de andere personen, die een werkzaam aandeel in het feest hebben gehad, krijgen een belooning. De *talisoesoe*, dit zijn zij die water en hout hebben aangedragen, en die bij het bereiden der spijzen hebben meegeholpen, en de *tolobatong*, dit zijn de drie mannen, die de trom en de gongs hebben bediend, krijgen elk een bord (*laibatoe*).